

мірою вона формує, так звані, людські особливості, які дуже часто сприймаються як слабкості, вади — непередбачуваність, нерішучість і т. ін. Інтуїція стимулює процес імпровізації, яка допомагає приймати неординарні рішення, знаходити вихід із скрутних ситуацій, виживати за неймовірних обставин.

Інтуїція також пов'язана зі світом моральнісних ідеалів, оскільки передбачає свідомий вибір між добром і злом. Таким чином, можна зазначити, що інтуїція є належністю духовного світу і безпосередньо залежить від культурного рівня людини. А відтак, це феноменальне явище здатне розвиватися й вдосконалюватися протягом усього життя.

Сучасні вчені вважають, що саме інтуїція утворює зародок, так званої, "третьої сигнальної системи" (яснобачення, яснослухання, телекінезу, телепортації і т. ін.). Можливо, інтуїція дасть поштовх для подальшого розвитку більш досконалих органів почуттів, наприклад, можливості сприймати й оцінювати різноманітні випромінювання та поля. Вони своєї черги зможуть значно розширити сферу творчості людини, наприклад, самодіагностики, лікування, регенерації організму і т.д.

Таким чином, творчість трактується космізмом, як акт відповідального ставлення до проявів матеріального світу, процес наукового пізнання його законів і сприяння його подальшому розвитку. Творчість сприймається не тільки як індивідуальний, а, насамперед, як колективний процес створення ноосфери, в якому людство найбільш повно усвідомлює свою єдність і взаємопричетність, як єдиного суб'єкта планетарного життя.

Варто підкреслити, що космізм був першим із філософських напрямків, який запропонував подальшу глобалізацію надзавдання творчості людства — перетворення рідної планети, вихід у космічний простір і освоєння інших світів.

Народження нової людини завжди пов'язане з якісним стрибком накопичених факторів, тобто глобальними зрушеннями в історії планетарної цивілізації, зміною парадигми свідомості. Проте цей масштабний процес має початися з перетворення кожної людини, її "інтегралізації", тобто народження зі стовідсотковою або "повною" свідомістю, коли свідоме і позасвідоме, розум і почуття, фізичне і психічне будуть утворювати цілісний, а не фрагментарний образ індивіда. Тоді людина усвідомить своє місце і призначення у Всесвіті, подолає обмеженість матерії і відкриє собі шлях до нових зірок.

Використана література

1. Циолковский К.Э. Научная этика // Грезы о Земле и небе. — Тула, 1986. — С. 354.
2. Циолковский К.Э. Ум и страсти // Грезы о Земле и небе. — Тула, 1986. — С. 96-99.
3. Вернадский В. Жизнеописание: Избр. труды. — М., 1993. — С. 137.
4. Бердяев Н.А. О назначении человека. — М., 1993. — С. 117.
5. Горский А. Огромный очерк // А.Горский, Н.Сетницкий. Сочинения. — М., 1995. — С. 192.
6. Эйзенштейн С. Перспективы // Избр. произведения в 6 т. — М., 1964. — Т. 2. — С. 43.
7. Федоров Н. Статьи об искусстве // Сочинения. — М., 1982. — С. 568.
8. Ефремов И. Туманность Андромеды // Библ. совр. фантастики. — М., 1965. — С. 440-441.
9. Соловьев В. Общий смысл искусства // Соловьев В.С. Сочинения. — М., 1994. — С. 239.

м. Приазов

Ю.С.Сабадаш

“КОСМІЧНА ГАРМОНІЯ СВІТУ” У КОНТЕКСТІ МИСТЕЦТВА ХХ СТОЛІТТЯ

Космічні мотиви з'явилися у культурі на рубежі XIX-XX століть як прояв живого почуття моральної всеєдності людини, людства та Всесвіту, що заснована на одвічній гармонії Космосу. Таке світовідчуття виявилось у творчості філософів, письменників, поетів, художників та музикантів.

У 20-ті роки зростає суспільний інтерес до космічного простору, проблем міжпланетних сполучень, до оволодіння стихіями природи. Це відобразилося у публіцистиці та літературі того часу. Прикладом тому може бути неоднорідний і суперечливий рух біокосмістів, які видавали свій журнал і висунули ідею “інтерпланетаризму” — завоювання космічних просторів та ідею “іморталізму” — досягнення

безсмертя особистості. У своїх виступах біокосмісти закликали до боротьби зі старінням та смертю, а також – до космічної експансії. Характерно, що в цьому вони вбачали продовження боротьби за соціальну справедливість. Рух біокосмітів являв собою специфічну для свого часу течію у культурному житті, в якій відбилися характерні риси соціально-моральних пошуків на початку ХХ століття. Безумовно, проєкти досягнення безсмертя у біокосмістів мали утопічний характер, проте, навіть ця наївність віри у світле, звільнене від страждань майбутнє людства була характерною для свідомості того часу (відлуння цієї віри можна знайти майже у всіх концепціях космізму).

У літературній творчості з особливою силою звучать мотиви загальної праці, заклики до радикального перетворення природи (пролетарські поети). Титанічне пролетарське “Ми”, що претендувало явити у собі не тільки все людство, але й космічний розум Всесвіту, було далеко не однозначним. Розмах колективістської психології в ці роки був, за своєю сутністю, тотальним. Нескінченням “тисячі тисяч”, “мільйони мільйонів” та “мільярди” пістрявіли сторінки поезій І.Філіпенка, В.Маяковського, О.Блока та С.Єсеніна. Тут було й свіже, захоплене почуття виходу з меж замкненого на собі “Я”, єдності з людством і передбачення колосальних творчих потенцій “загальноземного” колективу, що свідчило про проростання планетарної свідомості в творчих колах. Революційні зміни у суспільстві видавались грандіозним космічним етапом життя людства, метою якого було відтворити перед людиною небачені досі обшири для творчої діяльності (В.Маяковський “Про это”, В.Хлебников “Ладомир”, С.Єсенін “Іконія”, І.Філіпенко “Поєма слави”). Своєрідне передчуття космічної ери відбилося у сподіваннях на близьке оволодіння космічним простором, які викладені на сторінках багатьох фантастичних романів та оповідань М.Морозова (“Мандрівка у світовому просторі”), О.Богданова (“Червона зірка”), О.Толстого (“Аеліта”). Турбота про всесвітню та земну гармонію простежується у фантастиці О.Купріна (“Тост”), В.Брюсова (“Перша міжпланетна”). Крім того, спробу ввести до поезії космічний погляд на світ та його явища знаходимо в поетичній творчості В.Брюсова (“Оалі”, “Меа”). Тут було виражено такі космічні ідеї, як: поклик до оволодіння всесвітніми просторами (“Штурм неба”), прагнення перемогти смерть і подолати час (“Невозвратность”), бажання служити життю, вважаючи його найдорожчою

цінністю (“Вірш про голод”). Треба визначити, що поезія В.Брюсова останніх років видавала болісне заглиблення в ідею іманентного воскресіння, її принципово наукові труднощі, філософські антиномії. В.Я.Брюсов стверджував, що тільки загальне дослідження та суспільна праця, одухотворена любов’ю, спроможні вирішити ці питання —

“Царем над жизнью нам селить просторы
Иных миров, иных планет”.

Поняття багатомірності різноматеріального Всесвіту лежить в основі філософських роздумів поета і філософа Д.Андрєєва, автора книги-місії “Роза Миру”. Поглянути на світ як на єдине ціле й отримати свідомість цього цілого — це головний заклик Д.Андрєєва. Особливе бачення реальності дозволило філософу охопити в єдиному переживанні величезну картину історичних та метаісторичних перспектив, панораму різноматеріальних світів, тісно взаємопов’язаних у добрі і злі. Формою такого переживання є осяяння, коли особистість переповнюється співпереживанням цілого метаісторичного Космосу, котрий у загальній гармонії поєднує великі суперечливі начала. “Роза Миру” Д.Андрєєва стала підсумком його містичного досвіду, свідченням поетичного переживання цілісного Космосу, в якому художній образ Рози Миру, що складається з пелюсток різних культур і народів, набуває реальності вселюдського братства.

Подібне цільне перетворення Космосу і Планети, рас, народів, племен і окремих людських доль ми знаходимо у багатотомному дослідженні М.Морозова “Христос. Історія культури людства в природничо-науковому висвітленні”. У своїй праці він робить унікальну за своїми масштабами і оригінальну за підходом спробу знайти загальні закони духовного розвитку людства на основі еволюції його матеріальної культури.

Ідея космістів про смерть та безсмертя людини була близькою і Горькому. Основний філософський розподіл, який письменник робив між людьми, визначався у нього, насамперед, фєдорівською ідеєю активності. В листі до М.Пришвіна від 17-го жовтня 1926 року Горький писав про Федорова: “Надзвичайно цікавий старий. Мені у нього цінна і близька проповідь активного ставлення до життя”.

У найзагальнішому вигляді такий розподіл у письменника знаменується двома протилежними типами ставлення до життя, висловленими Людиною та Міщанином.

Ставлення до смерті у Горького стає тим очевидним показником, який відокремлює Людину від Міщанина (“Містечко Окуров”, “Життя Матвія Кожем’якіна”). Публіцистично дуже чітко сформулював Горький: “Проповідь смерті корисна йому (міщанинові): вона викликає в душі його спокійний нігілізм і — тільки..., а клієнти його, оспівувачі смерті, пани Смертяшкіни, дійсно і невиліковно отруюються страхом її... [6, 8]”.

Цікавим є й зауваження К.Федіна щодо п’єси “Єгор Буличов та інші”. Увагу Федіна привернув фінал п’єси — несамовитий протест проти смерті головного героя, який і реалізував “одну з основних тем Горького — тему несправедливості природи стосовно людини”. Реакція неприйняття “кирпатої”, навіть набираючи безглузких форм, несподівано вивищує Буличова над його купецьким серсдовищем, пробиває в ньому, талановитому хижаківі, перші паростки людяності: “Буличов підняв безсилий бунт проти смерті. Він звинуватив у несправедливості до людини лікарів, знахарів, юродивих, попів, бога і чорта. Наївний, відчайдушний і темний виклик всьому святому на знак помсти за несправедливість до нього, Буличова, це і є те, що зробило його із звіра людиною [13, 339]”.

Філософське осмислення людського буття посилюється в оповіданнях Н.Романович-Ткаченко. Там також порушуються питання життя і смерті (“Туча”, “В безмежну далечінь”, “Мандрівник скінчив свій путь”).

Поета М. Чернявського цікавлять, передусім, питання плинності буття людини, її роду, нації і Космосу (поезія в прозі “Комета”, “Зорі”), життя і смерті, світла і п’ятми, страждання і щастя (“Сон життя”, “На крилах смерті”, (“Хай буде світ!”), моральної доцільності існування матеріального як всюдисущого начала на землі і творчого духу як гармонізуючої сутності (“Зорі”). Міркуючи про Космос і Бога, М. Чернявський ставить перед собою питання, на які суголосну йому відповідь дали дещо пізніше філософ і богослов П.Флоренський (про живий Космос) та академік В.Вернадський (ідея ноосфери).

В.Сосюра в різних образах і картинах (“В віках”, “Навколо”) змальовує масштаби безкінечного космосу, мандрує “на гривах космосу”. Цікавими є його повідомлення про районування планет або заклики: “Сплетемо вінки із комет // На Марсі зробимо мітинг” [10], або

“Я на вогненних крилах несусь

у вогкій зоряній завірюсі...

А далеко, далеко внизу

побивається земля-матуся [10, 275]”.

Ідеями космізму перейнята і творчість М.Заболоцького, коли йдеться про людину, природу та безсмертя. Він по суті першим в поезії прямо і усвідомлено поглянув на природу, як на абсолютно певний спосіб і принцип існування, що ґрунтується на взаємному поглинанні, витісненні та боротьбі. Це був рівень розуміння, можливий за принципово новим, активним усвідомленням еволюції, коли людина визнається відповідальною за її подальший хід. Таке розуміння містить у собі надзвичайно розширене моральне почуття, котре не обмежується світом людей собі подібних, набуваючи натурфілософського, космічного смислу (“Торжество землеробства”, “Школа жуків”, “Божевільний вовк”).

Листування Заболоцького з Ціолковським свідчить про драматичний конфлікт між почуттям і знанням. Це змагання проходить через всю зрілу філософську лірику Заболоцького як конфлікт між “консервативним почуттям” неприйняття смерті та новим знанням, що стверджує невідворотність розчленування “єдиного й неподільного” цілого людської особистості в нескінченні речовинні комбінації світу (“Метаморфози”), “Забуття”).

“Філософія загальної справи” М.Ф.Федорова (визнаного родоначальника російських космістів), за свідченнями М.О.Платонової, з численними позначками її чоловіка тривалий час зберігалась у домашній бібліотеці. Про вплив ідей Федорова на творчість Платонова заговорили й наші дослідники, і зарубіжні (так, в Англії 1982 року вийшла книга А.Тескі “Платонов і Федоров”). “Ідея життя”, якою так був захоплений письменник, поринає у глибоке і складне засвоєння вчення “загальної справи” (“Котлован”, “Чевенгур”).

Тема перетворення природи самої людини, боротьба за невмирущість були близькими також М.Пришвіну і знайшли своє відображення в його творах (“Кошівка мета”, “Очі землі”, “Сила життя”, “Політ в безсмертя”).

До сучасних письменників, які й сьогодні в своїх творах розкривають тему людини і природи, людини і космосу, гармонії з оточуючим світом, можна віднести й О.Чіладзе (“Йшла по дорозі людина”, “І будь-хто зустрінеться зі мною...”, “Залізний театр”).

Релігійно-моральні критерії космосу, позаяк несплачений борг перед предками (за Федоровим), гріх неспорідненості з оточуючим світом (ідея, висвітлена у багатьох теоретиків космізму), знайшли відображення в творах таких відомих авторів, як В.Распутін “Прощання з Матерою”, О.Гончар “Собор”, В.Астаф’єв “Цар-риба”.

Про вплив “Філософії загальної справи” Федорова, поняття ноосфери Вернадського, “Живої Етики” Реріха на радянську фантастику, зокрема, І.Єфремова, розповідає Л.Геллер в своїй книзі “Всесвіт за межами догми” [5, 348]. У подальшому Стругацькі продовжують традицію, започатковану І.Єфремовим в “Туманності Андромеди”. В системі фантастичних образів, створених Стругацькими, можна виявити багато випадків наочного перегукування з ідеями космізму — воскресення мертвих і встановлення практичного безсмертя, проблема творчого перетворення свідомості і виховання “людини майбутнього” (“Полудень ХХІІ століття”, “Далека райдуга”, “Заселений острів”, “Хвилі гамують вітер”).

В українській сучасній фантастичній літературі щодо космізму найбільш відомими є праці О.Бердника, який першим серед радянських письменників-фантастів відмовився від шаблонів наукової фантастики Р.Бредбері і створив оригінальну космічну міфологію. Його твори присвячені історії духу, есхатологічній та футурологічній проблематиці (“Привид, або “Примара іде по Землі”, “Шляхи титанів”, зб. “Серце Всесвіту”, “Діти безмежжя”, “Зоряний корсар”).

Письменник О.Кім увібрав у себе східну філософію та космізм, ідеї М.Федорова та К.Цюлковського, В.Вернадського і Т.деШардена, дзен-буддизму і веданти. Його твори (“Лотос”, “Білка”, “Батько-ліс”) віддзеркалюють напружену авторську думку про драматичну боротьбу світу за гармонію.

Завдання представити світ як єдине ціле стало головним і в творчості поетів-символістів. За їхніми твердженнями, космічні закони життя можуть бути розкриті не крізь наукове пізнання, а крізь творчу діяльність, котра інтегральна і цілісна за своєю суттю. Вона виражається через образи-символи, які обгортають саму ідею. Істина, висловлена у символах, здатна привести до теургічного синтезу особистого і суспільного принципів. Єдність Космосу і Життя виражається такими символами, як Адам Кадмон (Каббала), Атман (індійська філософія), Логос-Христос (християнство). Філософські

основи творчості символістів (А.Белого, В.Іванова, Д.Мережковського та ін.) були пов’язані із розумінням загальної цілісності суперечливого світу, вірою у Боголюкство, ствердженням космічної ролі Любові.

Поезія ХХ століття пронизана екологічними інтуїціями та прозріннями. Поетична творчість І.Анненського, Б.Пастернака, О.Блока, М.Цветаєвої, Ю.Клена, В.Стуса, М.Зерова та багатьох інших авторів повертають світ людської культури до витоків свого природного буття, прагнуть до проникнення в глибинний сенс людської і космічної природи. Їхні віршовані рядки немовби повертають читача до міфологічного сприйняття світу, сповненого почуттям благоговіння, трепету перед природним оточенням, спрямованого на органічне сполучення життєвого процесу людини з природною гармонією. Людина як мікрокосм, як частина Космічної світобудови — центральна ідея “екологічної поезії” спливаючого тисячоліття:

Ходи сюди і наuczайся мовчки
по-людськи жити. Мусять дерева
навчати доброти, як самодару.
Казати, коли мовиться. Мовчати,
коли мовчиться. І всміхатись вік —
щоб так — усміхненням —
і смерть зустріти.

В.Стус, 1964

Космічні тенденції виявились також у музиці ХХ століття. За межі музики мріяв вийти у своїй творчості О.Скрябін, створивши Містерію, у якій синтезувалися всі види мистецтва. Прагнення митців до синтезу з необхідністю виводило їх за межі “не тільки окремих мистецтв, але й мистецтва взагалі” [4, 3], формуючи новий цілісний космічний засіб відображення реальності.

О.М.Скрябін у листах, поетичних рядках та й, поготів, у музичних творах приводить ідею єдності людини з природою, з усім світом, органічною частиною якого вона постає. Скрябін вважає що “жодна наука не дасть таких точних і простих відповідей на численні питання, як сама природа, і людина не повинна уникати спілкування з нею”. У таких музичних шедеврах, як: “Божественна поема” (третя симфонія), “Поема екстазу”, “Прометей” (“Поема вогню”) композитор реалізує органічне поєднання людського і всесвітнього духу, гармонічну єдність поезії, краси та Музики Природи. З початку ХХ

століття центральною справою життя О.М.Скрябіна стає здійснення задуму “Містерії” — колективного дійства, яке поєднує музику, поезію, танець, гру світла, виконавців та слухачів. Прологом до містерії мала стати “Попередня дія” — синтетичний твір космічного і навіть фантастичного характеру, що кличе до життя вселенські сили, закладені в людині. О.М.Скрябін є автором віршованих текстів, котрі супроводять його музичні поеми:

З запалу миті вічність постає,
Ним простору глибини променяється:
Світами дихає безмежність і дає
Високій тиші дзвоном повивається...

Реріх, який довгий час підтримував дружні стосунки з Скрябіним, дуже любив “Поему екстазу” і “Поему вогню” (“Прометей”) композитора. Йому була близькою космічність музики цього композитора, його ідея, яку Скрябін прагнув висловити в музиці: “Йду сказати людям, що вони сильні й могутні”.

Реріх мовив: “Я особливо відчуваю контакт з музикою, і точно так, як композитор, створюючи увертюру, вибирає для неї відому тональність, точно так само я вибираю певну гаму — гаму кольорів, правильніше, лейтмотив кольорів, на якому я базую свою схему [8, 116]”.

Так загострене сприйняття Реріхом “музичності” кольору і “барвистості” музики перегукується не тільки з “барвомузикою” Скрябіна, а й з “кольорописом” Римського-Корсакова.

За словами Реріха, звук і світло, звук і колір нероздільно пов'язані між собою. Реріх шукав звук у кольорі - його фарби звучать, співають, вони милозвучні. Якщо Скрябін був великим новатором у галузі звукових барв, то Реріх - новатором в галузі кольорових звучань.

Як творці, Римський-Корсаков і Реріх, обидва утверджували реальність поширення особистого “я” до вселенської свідомості, єдності та багатообразності буття.

М.О.Бердяєв писав: “Ще ніколи так гостро не стояла проблема відношення мистецтва і життя, творчості і буття, ще ніколи не було такої спраги перейти від творчості витворів мистецтва до творчості самого життя, нового життя [4, 3]”. Ця проблема знайшла своє відображення в синтезі кольору та звука в творчості О.Скрябіна, у філософському авангарді тогочасного мистецтва, у символічному

віддзеркаленні різноманітних сфер реальності в живописі М.Реріха та художників групи “Амаравелла”, у прагненні синтетичного монументального мистецтва В.Чекригіна, у бажанні відобразити у своїй творчості істинну людину з погляду розуміння факторів та законів її інтелектуальної і біологічної еволюції художника П.Філонова.

Становлення космічного живопису почалося в кінці XIX століття і правомірно пов'язується з ім'ям М.К.Чюрльоніса. У живописі митець став провідником синтетичних пошуків, намагався вийти за межі живопису як окремого і самостійного мистецтва й синтезувати живопис з музикою. В музичному живописі Чюрльоніс намагався виразити своє космічне світосприйняття, своє споглядання внутрішньої структури і будови Космосу.

Він розширив обрії живопису. Земні плани на його картинах органічно переходять у космічні, надаючи можливість відчутти космічний контекст нашого земного життя. Космос Чюрльоніса забарвлений у світлі космічні тони, що наділяє його картини-прозріння особливою приналежністю.

Своєрідність таланту Чюрльоніса така велика, що перші його послідовники — молоді художники з “Амаравелли” — з'явились лише в 20-х роках нашого століття. Ініціатор створення групи — основоположник жанру космічного живопису на теренах колишнього Радянського Союзу — П.П.Фатєєв об'єднав своїх однодумців, і на 1927 рік до групи входили Б.О.Смирнов-Русецький, В.М.Пшесецька (Руна), О.П.Сардан, В.Т.Чорноволенко та С.І.Щиголєв. Цікава й, до того ж, найважливіша особливість групи: освоївши та творчо відбивши нову живописну мову, “Амаравелла” заговорила цією мовою про великі світоглядні проблеми — про місце людини у Всесвіті, про творчу еволюцію розуму, про смерть і безсмертя. Сам факт входження подібної проблематики в середовище образно-платонічного осмислення — явище майже безпрецедентне в історії світового мистецтва. Вперше на полотні означились риси майбутньої людини; вперше з мистецькою переконаністю і глибиною — без зовнішньої ілюстративності — перед нами постали картини космічної діяльності розуму; вперше мистецтво зважилось промоделювати своїми засобами інші світи — з іншими умовами і параметрами, з іншими канонами прекрасного...

Космічна спрямованість змін, що відбувались на багатьох фронтах духовного і наукового життя, була уважно схоплена Фатєєвим. У

статті “Про “супрематизм” К.Малевича”, датованій листопадом 1917 року, він писав: “Нова музика, поезія, філософія, останні за часом течії живопису: кубізм, футуризм, супрематизм, індійські йоги, теософи, останні дані науки — все це відбувається під знаком того, що може бути назване Новою Космічною свідомістю [7, 111]”.

Остання в часі виставка робіт майстрів “Амаравелли” пройшла у 1989 році у Петрозаводську. Багато сучасних художників продовжують традиції художників-космістів.

У мистецтві ХХ століття виникають явища, які протистоять ідеям синтезу, проте мають космічну орієнтацію і спрямовані на граничне розщеплення кристалічних форм світу, з метою пізнання внутрішнього Космосу буття. У живопису це яскраво виражено в кубізмі, представники якого намагалися у своєму пошуку геометричних форм предметів знайти істинну, глибинну суть матеріального світу, внутрішній устрій природи, космічну ієрархію духів.

Футуристичне мистецтво відображало відчуття світового життя в стані декристалізації предметного світу, коли порушені всі тверді грані буття і людина стає частиною нескінченних космічних просторів, котрі поглинають її.

М.К.Реріх ніс у своїй творчості вість про єдність всіх людей, всіх істот на Землі, про єдність, наділену таємничим даром буття — в художніх полотнах, поетичних і прозаїчних творах. Органічне сполучення різних, на перший погляд, безмежно далеких одна від одної культур і цивілізацій дає, за переконанням Реріха, ключ до таємниць космічного буття людини. Людина в його уяві є спочатку мешканцем Космосу, а вже потім — Землі. Внутрішній світ людини є для Реріха об'єктом космічної значимості. Будь-який порух душі, будь-яке пробудження здатні викликати історичний резонанс у навколишньому світі. В своїх творах Реріх послідовно розвиває ідеї непричинення зла живому — ні дією, ні думкою. Закликаючи побачити в усьому навколишньому світі красу життя, він націлює нас на перетворення життя зверненнями Культури. У “Живій Етиці” мислитель ставить завдання трансформації людської свідомості, підняття її до космічного рівня. Реріх пророкує у майбутньому відкриття багатьох джерел енергії, які прийдуть за застосуванням електрики. Однак спершу, вважає він, людям слід “звенути увагу на свій мікрокосм, на серце, в якому дрімають всі енергії світу [1, 246]”. Чимало чудових висловлювань про

взаємозв'язок макрокосму і мікрокосму міститься у “Живій Етиці”. Вона стверджує невіддільність духу від фізичних законів. Люди планети Земля наділені космічною потугою, космічною силою, яку Реріх іменує “психологічною енергією”. Варто спрямувати зусилля на осягнення мікрокосмосу, велетенських, але невиявлених можливостей і сил космічного масштабу. Разом з тим, більшість людей не припускають думки про своє космічне значення. У зв'язку з цим Реріхи встановили свій діагноз сучасній цивілізації: “Людство хворіє на серце. Треба, насамперед, оздоровити сердечну сферу, якщо люди бажать уникнути катастрофи [1, 360]”. Виявляючи нерозривний зв'язок духовного світу з “космічним пульсом”, Реріхи вважають за необхідне піднести усвідомлення моральних орієнтирів до рівня космічної відповідальності людини за свої діяння, вчинки і навіть думки.

Мистецтвознавець А.Юферова розгорнуто зіставляє кольоропис композитора і музичний симфонізм художника: “Особливу роль у становленні творчого мислення Реріха відіграла його праця з Римським-Корсаковим, який створив власну теорію “кольорового звукосприйняття”... Музика кольору стала основним елементом картин-ідеограм Реріха [14, 3]”. На нашу думку, мистецтвознавець Реріха і композитора Римського-Корсакова єднає космічний розмах їхньої творчості.

Так, Римський-Корсаков у своїй нездійсненій опері “Небо і Земля” мав намір втілити в звукові світову гармонію, піфагорійську музику сфер.

Живопис Реріха первісно космічний і за духовним змістом, і за кольорами. Останнє зазначив перший космонавт Юрій Гагарін в бортовому журналі свого космічного човна: “Неописана кольорова гама! Як на полотнах художника Миколи Реріха [15]”.

Таким чином, космізм у мистецтві ХХ століття виявився у двох протилежних тенденціях: прагненні до синтезу різних видів мистецтва і спробі порушення меж предметно-матеріального буття. Проте, спільним в цих тенденціях було поєднання мистецтва з глибинною ідеєю космізму — визнання органічної єдності Людини і Космосу.

Використана література

1. Агни-Йога. Сердце // Ворота в будуще. — М., 1990.

2. Андреев Д. Роза Мира. — М., 1991.
3. Батіна І.Д. Космізм як соціокультурний феномен. Автореф. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук. — К., 1996.
4. Бердяев Н.А. Судьба России. — М., 1990.
5. Геллер Л. Вселенная за пределами догмы: Размышления о советской фантастике. — Лондон, 1985.
6. Горький М. Разрушение личности. — М., 1909.
7. Линник Ю.В. “Амаравелла” // Библиография. — 1992. — № 5-6.
8. Рерих Н.К. Держава Света. — Нью-Йорк, 1931.
9. Русский космизм: Антология философской мысли / сост. С.Г.Семенова, А.Г.Гачева. — М., Педагогика-Пресс, 1993.
10. Сосюра В.Т. Твори. — К., 1957. — Т. 1.
11. Стус В. Твори: У 4-х т. — Кн. 6. — Т. 1. — Кн. 2. Поетичні твори, що не увійшли до збірок (1958-1971). — Львів, 1994.
12. Турпак Н.В. Проблема єдності людини та світу в українській та російській філософській культурі (Ідея космізму) // Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук. — Дніпропетровськ, 1993.
13. Федин К. Горький среди нас. — М., 1977.
14. Юферова А. Вступ. стаття к альбому репродукцій “Рерих”. — М., 1970. — С. 3.
15. Рерих Н.К. Зажигайте сердца! — М., 1975. — С. 24.

м. Київ

А.Є.Дорога

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ

Національні рухи сучасності, антропоетнічні потяги людей, їх мовні вподобання й упередженості, воління до традицій своїх предків, загострення відчуття ріднокультурного з одночасним побажанням загальнолюдського викликали нагальну потребу переосмислення усталених стереотипів відносно природи етнічності, звернення до висхідних понять теорій етносу. Показово, що визначальним напрямком у філософських пошуках став онтологічний підхід.

За таких умов першочергового значення набувають методоло-

гічні проблеми. Філософія, що є самосвідомістю і системним довершенням культури, закономірно опинилася перед потребою переосмислення самих понять “культура”, “етнос”, “традиція”. Ми не випадково згадали про онтологічний підхід, адже відродження у філософії онтологічної проблематики має не спеціально дослідницьке, а загальнофілософське та загальносвітоглядне значення. Як донедавна гносеологізм був не лише характеристикою досліджень проблем пізнання, а й справжнім духом філософського мислення. Онтологія у цьому плані виступає як подолання минулого гносеологізму. Цим, звичайно, не ставиться під сумнів правомірність та необхідність для філософської свідомості гносеології. Відбувається лише обмеження гносеологічної постановки питань сферою власне теорії пізнання. Примат філософської онтології означає змінення духовної настанови сучасного філософського мислення. Якщо для гносеологізованої свідомості філософія була мисленням про життя, то онтологічний поворот робить філософію мисленням, що відбувається у самому житті й не відокремлене від останнього.

Цей онтологічний поворот свідчить про докорінну зміну людського досвіду, що утворює ґрунт філософського мислення. Для гносеологізованої філософії таким видом досвіду було наукове пізнання. Для сучасної філософської онтології вирішальну роль починає відігравати життєвий світ людини й настанова самовизначення людини у світі.

Ще з 60-х років у працях Інституту філософії НАН України намітилась тенденція до ширшого розгляду культури, ніж у марксистському тлумаченні її як ідеологічної надбудови. В колективних працях вітчизняних філософів “Філософсько-соціологічні проблеми сучасної науково-технічної революції” (К., 1976), “Людина і світ людини” (К., 1977), “Культура і розвиток людини” (К., 1989) та багатьох інших остаточно усталилась і дістала обґрунтування думка про те, що культура є способом людського буття в світі, в ній і через неї природне набуває смислів і значень людського буття.

Цікаво й оригінально досліджується в сучасній українській філософії онтологічний ґрунт антропологічно-персоналістського змісту філософського знання з акцентом на смисложиттєвих проблемах. Доречно зауважити, що філософська антропологія виявляє найбільш загальні закономірності формування методологічного підходу до

Сабатані а.с. - 94.

А43

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Збірник наукових праць

• Випуски IV-V •

Частина перша

Маріупольський
державний університет
АБОКЕМЕНТ наукової
та художньої літератури
м. Маріуполь

дк

Маріупольський
державний університет
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
м. Маріуполь

Київ - 2000

118487

Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури:
Випуски IV-V: 36. наук. праць: У 2-х частинах. Частина I. – К., 2000. – 245 с.

Запропонований увазі читачів збірник наукових праць є IV-V випусками із започаткованої Державною академією керівних кадрів культури і мистецтв спільно з Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка серії наукових видань.

Статті збірника пропонують читачеві різноманітність проблем і поглядів щодо їх вирішення у сучасній художній культурі.

Для викладачів і студентів гуманітарних вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться розвитком художньої культури України.

Редакційна колегія

Чернець В.Г. – доктор філософії, професор, ректор Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (ДАКККіМ) – голова редколегії; *Левчук Л.Т.* – доктор філософських наук, професор, зав. кафедрою етики, естетики та культурології Київського національного університету імені Тараса Шевченка – заст. голови редколегії; *Бітася В.А.* – доктор філософії, професор, проректор з наукової роботи ДАКККіМ – заст. голови редколегії; *Безгін Г.Д.* – доктор мистецтвознавства, професор, дійсний член (академік) Академії мистецтв України; *Бровко М.М.* – доктор філософських наук, професор кафедри теорії та практики культури ДАКККіМ; *Василенко К.Ю.* – доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри теорії та практики культури ДАКККіМ; *Гордієнко М.М.* – доктор історичних наук, професор, професор кафедри гуманітарних та соціальних дисциплін ДАКККіМ; *Грица С.Й.* – доктор мистецтвознавства, професор, провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України; *Дмишенко В.М.* – доктор історичних наук, професор, зав. відділом Інституту історії України НАН України; *Кулешов С.Г.* – доктор історичних наук, професор кафедри бібліотекознавства та інформаційних технологій ДАКККіМ; *Кучерюк Д.Ю.* – кандидат філософських наук, доцент кафедри етики, естетики та культурології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; *Лащенко А.П.* – доктор мистецтвознавства, професор, перший проректор Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського; *Надольний І.Ф.* – доктор філософських наук, професор, професор кафедри гуманітарних та соціальних дисциплін ДАКККіМ; *Путро О.І.* – доктор історичних наук, професор, зав. кафедрою гуманітарних та соціальних дисциплін ДАКККіМ; *Петров Ю.В.* – доктор філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту філософії НАН України; *Слободяник М.С.* – доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних та соціальних дисциплін ДАКККіМ; *Уланова С.І.* – доктор філософських наук, професор кафедри теорії та практики культури ДАКККіМ; *Федорук О.К.* – доктор мистецтвознавства, дійсний член (академік) Академії мистецтв України; *Кузнецова І.В.* – вчений секретар ДАКККіМ.

Науковий консультант – кандидат філософських наук, професор Колтунюк С.В.

Рецензент – доктор філософських наук, професор Передерій В.Ф.

Наукова концепція редакційної колегії може не збігатися з концептуальними поглядами авторів збірника.

За точність викладених фактів відповідальність несе автор.

Свідцтво про державну реєстрацію –
КВ № 3808, видане 10.06.1999 р.
Міністерством інформації України

Друкується за постановою Вченої
ради Державної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

- © Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2000
- © Київський університет імені Тараса Шевченка, 2000